

УДК 347.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.33>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ, СТВОРЕНІ ВНАСЛІДОК ВИКОНАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ (КОНТРАКТУ)

Поливач Є.Ю.,

*аспірант кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4837-6870>

e-mail: e.polivach@gmail.com

Поливач Є.Ю. Інтелектуальна власність на комп'ютерні програми, створені внаслідок виконання трудового договору (контракту).

Стаття розглядає правове регулювання використання комп'ютерних програм шляхом поєднання господарського та цивільного законодавства. Автор відзначає, що договірний аспект вирішується нормами господарського права, тоді як правовий статус автора та правовий режим комп'ютерної програми визначаються цивільним законодавством. Особлива увага приділяється вирішенню питань щодо авторських прав на комп'ютерні програми, створених у зв'язку з виконанням трудового договору. Автор вважає, що такі питання слід врегулювати за допомогою цивільно-правового договору. В сферах, де обов'язки працівників передбачають створення комп'ютерних програм у процесі виконання трудової функції, рекомендується використовувати локальні нормативно-правові акти, такі як положення, типові договори та інше. Далі зазначається, що роботодавець може мати певні повноваження щодо авторських прав, зокрема, вимагати збереження цілісності твору та запобігати його спотворенню або зміні. Крім того, роботодавець має право вимагати зазначення імені автора на всіх примірниках твору та згадування його імені при використанні твору. Узагальнюючи, стаття закликає до встановлення чіткого регулювання відносин щодо використання комп'ютерних програм, зокрема, шляхом поєднання господарського та цивільного законодавства. Автор підкреслює важливість укладання цивільно-правових договорів у випадках, коли комп'ютерні програми створюються в рамках трудових відносин. Такі договори, разом з локальними нормативними актами, допоможуть вирішити питання авторських прав та встановити повноваження роботодавця щодо використання творів.

Додатково, стаття підкреслює необхідність забезпечення балансу між інтересами авторів комп'ютерних програм і правами роботодавців. З одного боку, авторам слід забезпечити визнання їх творчого внеску, захист авторських прав і визнання їх права на визначення подальшого використання своїх творів. З іншого боку, роботодавці мають право розумно використовувати твори, створені працівниками в рамках їх трудових обов'язків, з метою розвитку бізнесу і забезпечення ефективної діяльності компанії. Правове регулювання відносин з договірної використання комп'ютерних програм має сприяти створенню чітких правових рамок, які забезпечують захист інтересів усіх сторін і сприяють розвитку інноваційного середовища у галузі програмного забезпечення.

Ключові слова: правове регулювання, договірне використання комп'ютерної програми, авторські права, локальні нормативно-правові акти, правовий статус автора, твори інтелектуальної власності, недоторканність твору, використання твору.

Polivach E. Intellectual property on computer programs created as a result of execution of an employment agreement (contract).

The article examines the legal regulation of the use of computer programs by combining economic and civil legislation. The author notes that the contractual aspect is decided by the norms of commercial law, while the legal status of the author and the legal regime of the computer program are determined by civil legislation. Special attention is paid to the resolution of copyright issues for computer programs created in connection with the performance of an employment contract. The author believes that such issues should be

settled with the help of a civil law contract. In areas where the duties of employees involve the creation of computer programs in the process of performing a labor function, it is recommended to use local legal acts, such as regulations, standard contracts, etc. It goes on to say that an employer may have certain powers in relation to copyright, in particular, to require the preservation of the integrity of the work and to prevent its distortion or alteration. In addition, the employer has the right to demand that the author's name be indicated on all copies of the work and that his name be mentioned when the work is used. Summarizing, the article calls for the establishment of a clear regulation of relations regarding the use of computer programs, in particular, by combining economic and civil legislation. The author emphasizes the importance of concluding civil law contracts in cases where computer programs are created within the framework of labor relations. Such contracts, together with local regulations, will help resolve copyright issues and establish the employer's authority to use the works.

In addition, the article emphasizes the need to ensure a balance between the interests of the authors of computer programs and the rights of employers. On the one hand, authors should be ensured recognition of their creative contribution, protection of copyright and recognition of their right to determine the further use of their works. On the other hand, employers have the right to reasonably use works created by employees as part of their work duties, for the purpose of business development and ensuring the efficient operation of the company. Legal regulation of relations on the contractual use of computer programs should contribute to the creation of a clear legal framework that ensures the protection of the interests of all parties and promotes the development of an innovative environment in the field of software.

Key words: legal regulation, contractual use of a computer program, copyright, local legal acts, legal status of the author, works of intellectual property, inviolability of the work, use of the work.

Постановка проблеми. Згідно зі змістом правових відносин, виникають питання щодо авторських прав на комп'ютерну програму, яка була створена в рамках трудового договору (контракту). Згідно з запропонованим підходом, ці питання повинні бути врегульовані цивільно-правовим договором. Оскільки деякі посадові обов'язки працівників передбачають створення комп'ютерних програм у процесі виконання трудових функцій, то такі питання мають бути включені до локальних нормативно-правових актів, таких як положення, типові договори тощо. Роботодавець може мати певні повноваження, зокрема, щодо недоторканості твору. Це означає, що він може вимагати збереження цілісності твору та протидіяти його перекрученню, спотворенню або зміні. Крім того, роботодавець має право вимагати зазначення імені автора на всіх примірниках твору та згадування його імені при використанні твору.

Стан опрацювання цієї проблематики, то стаття звертає увагу на необхідність паритетного підходу до регулювання відносин, пов'язаних з договірним використанням комп'ютерних програм. Договірний аспект має бути врегульований нормами господарського права, тоді як питання авторських прав і правового статусу програми як об'єкта авторського права мають бути включені до цивільно-правового договору.

Метою статті є дослідження та аналіз проблем, пов'язаних з правовим регулюванням відносин з договірною використанням комп'ютерних програм. Стаття має на меті прояснити правовий статус автора та інших осіб, які мають майнові авторські права на програму, а також визначити правовий режим комп'ютерної програми як об'єкта авторського права.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 55 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. службовим твором комп'ютерна програма буде за умови, що вона створена працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом). Привертає увагу той факт, що й положення ст. 429 ЦК України стосуються саме тих випадків, коли працівник створює об'єкт інтелектуальної власності (комп'ютерну програму) у процесі виконання своїх обов'язків за трудовим договором. При цьому, працівник може створити комп'ютерну програму або виконуючи свої трудові функції, які прямо передбачені посадовими обов'язками, або за окремим службовим завданням, за окремою угодою з роботодавцем.

З позиції деяких учених, ефективніше було б оформлювати відносини між роботодавцем та працівником щодо об'єктів інтелектуальної власності не трудовим, а цивільно-правовим договором; якщо ж відносини регулюються трудовим договором, то для працівників, які за посадовими обов'язками створюють об'єкти інтелектуальної власності, варто передбачити у трудовому договорі окремий розділ прав на такі об'єкти інтелектуальної власності, дотримання сторонами вимог закону у цій сфері, збереження конфіденційності інформації тощо [1, С. 49].

А деякі з учених, зокрема О. Яворська, вважають, доцільним укладення у цій сфері договорів організаційного характеру, які регулюють створення, використання об'єктів інтелектуальної власності, розпорядження ними і правами на них, та виконують допоміжні функції. Такі відносини можуть регулюватися як трудовим, такі і самостійним цивільно-правовим договором між працівником та роботодавцем. Але в силу специфіки його змісту та інших особливостей він не належить до певної групи цивільних договорів, а має організаційний характер [2, С. 156].

Важливо й те, що внаслідок трактування згаданих норм закону в літературі висловлюється думка, що твір має вважатися службовим лише за умови що створення таких творів передбачається в умовах трудового договору (контракту) або є наслідком виконання працівником службового завдання, яке може виходити за рамки трудової функції працівника, а крім того за своїм обсягом затрат праці не перевищує норми закону. Якщо створення працівником творів не передбачено трудовим договором, а створений твір не є наслідком виконання службового завдання, то такий твір не вважається службовим і права на нього належать лише автору. У разі, коли твір створено за дорученням роботодавця, але це доручення прямо не пов'язане з трудовими обов'язками працівника, то всі питання щодо нього мають регулюватися саме цивільно-правовим договором [3, С. 31].

Водночас правники рекомендують укладати цивільно-правові договори між роботодавцем та працівником-автором і щодо створення службового твору, і щодо розпорядження майновими правами стосовно вже існуючого об'єкта, наголошуючи, що передусім це доцільно у разі, коли створення службових творів не передбачено трудовим договором або в ньому відсутні умови про майнові права на службовий твір [4, С. 121].

Щодо об'єктів інтелектуальної власності (включаючи твори), які створено працівником із власної ініціативи та без використання матеріальної бази роботодавця у вільний від роботи час, або від прав на які роботодавець відмовився, у літературі склалася концепція «вільного об'єкта» [5, С. 140].

Якщо об'єкт інтелектуальної власності, створений працівником, визнано вільним, то всі особисті немайнові а також майнові права на нього належать автору, який здійснює їх на свій розсуд.

Цікаво, що у законодавчій дефініції службового твору, у ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. та у ст. 429 ЦК України як суб'єкт згадується саме «працівник», що видається не зовсім коректним, адже, по-перше, статус працівника (і щодо конкретного роботодавця) фізична особа має тимчасово, тоді як авторство є довічним, а по-друге, працівником є сторона трудових правовідносин, а в нашому випадку йдеться про цивільні правовідносини. Така ситуація вимагає виправлення шляхом внесення змін до положень ст. 429 та заміни терміну «працівник» на «автор».

Привертає увагу і те, що у ст. 429 ЦК України сторона іменується як «юридична або фізична особа, де або у якої працює працівник», у ст. 440 ЦК України – це «юридична або фізична особа, де або у якої працює автор», а в нормах Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. – це «роботодавець». Такий розбрат терміносполучень і термінів, що застосовуються на позначення одного й того самого суб'єкта, є невиправданим.

У науковій літературі вже висловлювалися критичні зауваження щодо термінології, яка застосована в положеннях ЦК України щодо суб'єктів прав інтелектуальної власності на службовий твір. Буквальне трактування норм закону підштовхує деяких учених, зокрема В. Дмитришина, до висновку, що в них «автор» як суб'єкт зникає, замінюється «працівником», якому належать трудові права, а не авторські; поняття «працівник» та «автор» співвідносяться як загальне та індивідуально визначене; загалом у регулюванні таких правовідносин перевагу слід надавати спеціальним нормам, які регулюють саме відносини інтелектуальної власності [6, С. 48].

Відповідно до ч. 1 ст. 429 ЦК України особисті немайнові права на комп'ютерну програму, створену у зв'язку з виконанням трудового договору, належать авторові, який створив цей об'єкт. Право на визнання особи творцем та право на недоторканність об'єкта інтелектуальної власності не залежать від розподілу майнових прав інтелектуальної власності і назавжди залишаються за працівником, навіть якщо всі виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності належать або передані роботодавцю [7, С. 138-139]. Друге речення ч. 1 ст. 429 дозволяє, щоб у встановлених законом випадках окремі особисті немайнові права на об'єкт інтелектуальної власності належали роботодавцеві. Таке саме положення містить і ч. 2 ст. 423 ЦК України, але всі ці норми є загальними і стосуються всіх об'єктів інтелектуальної власності.

А згідно зі спеціальною нормою – ч. 1 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. особисті немайнові авторські права на службовий твір належать винятково пра-

цівникові (автору), творчою працею якого створено цей твір. Та і в ст. 11 цього Закону, яка визначає перелік особистих немайнових прав автора, зазначено, що такі права належать виключно автору, не можуть бути передані (відчужені) іншим особам, не переходять у спадщину. Отже такі права належать лише автору, який створив комп'ютерну програму. Проте у зв'язку з колізією норм, закріплених у згаданій ст. 14 Закону та у ст. 11 Закону і ст. 429 ЦК України постає питання, чи можуть належати роботодавцеві особисті немайнові права на комп'ютерну програму?

Загальний перелік особистих немайнових прав автора наведено в положеннях ст. 423 ЦК України; це: право на визнання людини творцем об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця. Такі права щодо авторів конкретизовано у ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р., де до особистих немайнових віднесено права: вимагати визнання свого авторства і зазначення імені автора належним чином і в оригіналі, й у копіях твору (якщо це практично можливо) при будь-якому його використанні; залишатися автору анонімом та забороняти згадування його імені при будь-якому використанні твору; обирати й використовувати псевдонім, вимагати його зазначення за будь-якого використання твору; вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому спотворенню, перекрученню, іншій зміні твору, включаючи супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора; надати назву твору або залишити його без назви, присвятити твір особі (особам), події або даті.

Важливо при цьому, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. у ч. 3 ст. 14 надає роботодавцю право доручити іншій особі завершити незавершений службовий твір, вносити зміни у завершений службовий твір, супроводжувати його передмовами, післямовами, ілюстраціями, тощо, якщо тільки інше не передбачено трудовим договором (контрактом) або цивільно-правовим договором між працівником-автором і роботодавцем щодо майнових прав на службовий твір. Але ж правомочності супроводжувати об'єкт авторського права ілюстраціями, передмовою, післямовою тощо можуть вчинятися виключно за згодою автора і вони є складовою особистих немайнових авторських прав, що прямо передбачено у п. 4 ч. 1 ст. 11 цього ж Закону. Таким чином ми маємо суперечність між положеннями ст. 11 Закону, де зазначено, що особисті немайнові права належать лише автору, та положеннями ч. 3 ст. 14, яка дозволяє роботодавцеві (який не є автором) здійснювати певні особисті немайнові авторські права на твір без згоди автора. Для її виправлення вважаємо за доцільне доповнити другий абзац ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 р. та викласти його в такій редакції: «Особисті немайнові права належать лише автору та не можуть бути передані (відчужені) іншим особам, за винятком випадків, передбачених законом. Особисті немайнові права автора не переходять у спадщину».

Питання про майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, який створено у зв'язку з виконанням трудового договору, в законодавстві України має свою окрему історію. За однією з редакцій ч. 2 ст. 16 Закону про авторське право 1993 р. виключне майнове право на службовий твір належало саме роботодавцю, якщо інше не передбачалося трудовим або цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Ці положення діяли до 2021 р. і суперечили ст. 429 ЦК України, яка передбачала, що майнові права на такий твір належать спільно автору та роботодавцеві. Тому, Пленум Вищого господарського суду України у ч. 1 п. 35 постанови «Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. № 12 наголошував, що за умови, якщо об'єкт інтелектуальної власності створений за службовим завданням роботодавця і за його рахунок або в процесі виконання службових обов'язків за трудовим договором, або за спеціальним замовленням, то виключні майнові права на нього належать сторонам договору спільно, якщо інше не встановлено самим договором. Зважаючи на те, що ЦК України уведений в дію пізніше, на думку Пленуму, норми ст. 429 кодексу, які інакше врегульовують це питання, повинні замінювати положення ст. 16 Закону про авторське право 1993 р.

Висновки. Правове регулювання відносин з договірною використання комп'ютерної програми нормами господарського та цивільного законодавства є *паритетним* та спирається на функціональну спеціалізацію в праві: договірний аспект забезпечується нормами господарського права, а правовий статус автора (іншої особи, якій належать майнові авторські права на комп'ютерну програму) та правовий режим комп'ютерної програми як об'єкта авторського права – нормами цивільного законодавства. Враховуючи зміст правовідносин, питання авторських прав на комп'ютерну програму, що створена у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), слід врегульовувати цивільно-правовим договором. У сферах, де посадові обов'язки працівників передбачають створення комп'ютерних про-

грам у процесі виконання ними трудової функції, такі питання мають бути врегульовані в локальних нормативно-правових актах (положеннях, типових договорах тощо). Роботодавцеві цілком може належати низка повноважень, зокрема, щодо недоторканності твору – вимагати збереження цілісності твору, протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору. Також роботодавець у змозі вимагати зазначення імені автора на всіх примірниках твору, згадування імені автора при використанні твору тощо.

Список використаних джерел:

1. Дмитришин В.С. Набуття та передання прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. Випуск 2(54). С. 45–50.
2. Яворська О. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze.* 2017. № 8. 2017. С. 153–162.
3. Кисельова О., Рисенко О. Основні тенденції правового регулювання творів, створених у процесі виконання трудових обов'язків науково-педагогічним працівником, в Україні та у світі. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 1. С. 30–35.
4. Філик Н.В., Грабовська Г.М. Законодавчі зміни у правовому регулюванні прав на службові твори відповідно до міжнародно-правових норм. *Юридичний вісник.* 2018. Вип. 1 (46). С. 119–125.
5. Аврамова О. Здійснення майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Мала енциклопедія нотаріуса.* 2017. № 5(95). С. 135–141.
6. Дмитришин В.С. Набуття та передання прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. Випуск 2(54). С. 45–50.
7. Коваль О.М., Тарнопольська І.П. Юридичні особи як суб'єкти права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право.* 2019. Випуск 58. Том1. С. 137–139.